

В.І. МЕЛЬНИК

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

**НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛУ ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ
НБС ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ ЗА 65 РОКІВ ЙОГО ІСНУВАННЯ**

В історичному ракурсі висвітлено наукову діяльність відділу природної флори Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Показано досягнення відділу в галузі інтродукції рослин, фітогеографії та охорони флористичного різноманіття ex situ за 65-річний період його існування. Оцінено науковий доробок видатних вчених ботаніків та молодих дослідників. Охарактеризовано сучасний стан наукових досліджень.

Відділ природної флори — це один із перших наукових підрозділів ботанічного саду. Його засновано в 1944 р. як відділ екології, пізніше перейменовано у відділ флори та рослинності СРСР. Першим завідувачем відділу в 1944–1946 рр. був Г.А. Стоянов. У 1946–1959 рр. відділ очолював директор ботанічного саду, академік АН УРСР, професор М.М. Гришко, в 1959–1965 рр. — директор ботанічного саду, член-кореспондент АН УРСР, заслужений діяч науки Є.М. Кондратюк, в 1965–1966 рр. — професор О.І. Соколовський. У 1966 р. підрозділ було перейменовано у відділ природної флори, і його очолив видатний ботанік, доктор біологічних наук, професор С.С. Харкевич. Після від'їзду професора Харкевича на Далекій Схід в 1973 р. і до 1991 р. відділ очолював доктор біологічних наук, професор Й.Й. Сікура. В 1991 р. обов'язки завідувача відділу природної флори виконував кандидат біологічних наук П.Є. Булах. Від 1992 р. відділом природної флори завідує доктор біологічних наук, професор В.І. Мельник.

У різний час у відділі працювали відомі ботаніки — доктори біологічних наук професор В.І. Чопик, професор Д.В. Дубина, Г.К. Смик, Н.М. Дудик, доктор сільськогосподарських наук В.Я. Мар'юшкіна, а та-

кож кандидат сільськогосподарських наук Н.Є. Антонюк, кандидати біологічних наук М.П. Зубович, О.П. Ісайкіна, Т.А. Лисенко, І.І. Мороз, В.А. Нечитайло, Л.Г. Оляницька, А.Я. Осташевський, М.М. Перегрим, О.О. Пироженко, О.В. Плетньов, З.А. Саричева, О.Г. Сиренко, О.Ф. Токарський, С.І. Юдін. Нині у відділі працюють три доктори наук — професори В.І. Мельник, В.Г. Собко та П.Є. Булах і дев'ять кандидатів біологічних наук — О.Р. Баранський, Т.Б. Вакуленко, М.Б. Гапоненко, А.М. Гнатюк, В.В. Гриценко, С.Я. Діденко, Т.О. Козак, Н.І. Попіль, Д.Ю. Шевченко.

В основу ескізного проекту ботанічного саду, розробленого в 1944 р. видатними вченими М.М. Гришком, М.Г. Поповим, П.С. Погребняком, О.Л. Липою, покладено географічний принцип, вперше застосований А.І. Красновим при створенні Батумського ботанічного саду. Згідно з цим проектом у відділі флори та рослинності СРСР планувалася закладка географічних ділянок, на яких мала бути представлена не лише флора, а й "рослинність України і еколого-географічно близьких до неї областей" [8, 28]. На площі 60 га мав бути представлений рослинний покрив України, Уралу і Передуралля, Середньої Азії, Кавказу, Алтаю і Сибіру, Далекого Сходу. Починаючи з 1944 р., цю ідею почали втілювати в життя. Того ж року було закладено

ботаніко-географічну ділянку "Ліси рівнинної частини України", у 1948 р. — "Кавказ" та "Українські Карпати", у 1949 р. — "Степи України", в 1950 р. — "Крим", в 1952 р. — "Далекий Схід", в 1953 р. — "Середня Азія". Загальна площа ботаніко-географічних ділянок — 52 га. На них припадає третина території ботанічного саду. В 1970 р. було закладено експозиційну ділянку "Рідкісні рослини флори України".

З 1948 р. почалися роботи зі створення гербарію. Його фундатором став С.С. Харкевич. За перші десять років існування гербарію було зібрано 5000 видів, близько 30 000 аркушів. Основу гербарію склали збори з Кавказу та України [9].

У період з 1966 по 1981 р. при відділі природної флори функціонувала насіннева лабораторія, яку очолювала Н.М. Дудик. Пізніше вона ввійшла до складу відділу дендрології. Від 1991 р. ця лабораторія, якою керує Т.Б. Вакулєнко, знову перебуває у складі відділу природної флори.

Головними напрямками наукової діяльності відділу природної флори є інтродукція рослин та охорона флористичного різноманіття.

Важливий внесок у розвиток інтродукції рослин в Україні зробив С.С. Харкевич. Працюючи над втіленням в життя проекту ботаніко-географічної ділянки "Кавказ", він провів численні експедиційні дослідження на території Кавказької гірської системи, зібрав і висадив на ділянку понад 1200 видів рослин (20% судинних рослин флори Кавказу). В 1953 р. С.С. Харкевич захистив кандидатську дисертацію на тему "Високогірна флора Північного Кавказу і можливості використання її корисних рослин на Україні". В 1962 р. він опублікував монографію про весняні декоративні рослини Кавказу в природі та в культурі на Україні [43]. Результати своїх багаторічних досліджень флори Кавказу в природі і культурі С.С. Харкевич виклав у монографії "Полезные растения природной флоры Кавказа и их интродукция на Украине" [44]. В 1967 р. ця робота

була захищена як докторська дисертація в Ботанічному інституті ім. В.Л. Комарова АН СРСР. С.С. Харкевич опрацював оригінальну схему інтродукційного процесу і запропонував новий метод визначення успішності інтродукції рослин за коефіцієнтами насіннеутворення. За час роботи в ботанічному саду С.С. Харкевич підготував десять кандидатів наук.

Від 1966 р. куратором ботаніко-географічної ділянки "Кавказ" був учень Харкевича — В.А. Нечитайло, який займався інтродукцією перспективних кормових рослин природної флори Кавказу. В 1970 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Биологические особенности некоторых интродуцированных кормовых растений Кавказа" [25].

Інтродукцією рослин природної флори Середньої Азії займався Й.Й. Сікура, який у 1960 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Геофиты природной флоры Средней Азии и возможности их использования в Украине" [32]. Під його керівництвом було проведено п'ять наукових експедицій в Середній Азії та Казахстані, в результаті яких зібрано багатий інтродукційний матеріал. У 1982 р. Й.Й. Сікура захистив докторську дисертацію на тему "Переселение растений природной флоры Средней Азии и Казахстана в Украину". В 1975 р. Й.Й. Сікура опублікував монографію з інтродукції рослин флори Середньої Азії в Україну [34]. Як керівник науководослідних тем Й.Й. Сікура багато уваги приділяв вивченню етапів онтогенезу інтродукованих рослин.

Інтродукцією далекосхідних рослин займався О.О. Пирожєнко, який провів сім наукових експедицій на Далекому Сході, збагатив колекцію ботаніко-географічної ділянки "Далекий Схід" новими видами рослин. У 1969 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Опыт интродукции декоративных травянистых растений природной флоры Приморья в условиях ЦРБС АН УССР" [27].

Інтродукцією середньоазійських видів займалися також учні Й.Й. Сікури. Види роду *Allium* у культурі вивчав П.Є. Булах, який у 1984 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Эколого-биологические особенности видов рода *Allium* L. природной флоры Средней Азии в связи с их интродукцией на Украине" [2]. За матеріалами дисертації в 1994 р. він опублікував монографію "Луки природной флоры Средней Азии и их культура в Украине" [3]. В 2007 р. П.Є. Булах захистив докторську дисертацію на тему "Теоретичні основи оптимізації інтродукційного процесу" [4], в якій запропонував класифікацію методів прогнозування та відбору перспективних інтродуцентів, з позицій системного аналізу розглянув стійкість інтродукованих рослин. П.Є. Булах підготував кандидата біологічних наук Н.І. Попіль, яка в 2009 р. захистила кандидатську дисертацію на тему "Структурно-функціональні особливості статевого диморфізму покритонасінних видів флори України" [29].

Експедиція в південну Вірменію. 1962 р.

Учениця Й.Й. Сікури — Т.О. Козак займалася інтродукцією середньоазійських видів роду *Ferula* L. і в 1986 р. захистила кандидатську дисертацію на тему "Интродукция видов рода *Ferula* L. флоры Средней Азии в условиях Правобережной Лесостепи Украины" [12].

Інтродукцією алтайських рослин в Україну займався куратор ботаніко-геогра-

День флори. 1972 р.

фічної ділянки "Алтай" С.І. Юдін, який переважно проводив інтродукційний експеримент з рослинами з родини жовтецевих. 1988 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Эколого-биологические особенности интродуцированных видов рода *Aconitum* L. Горного Алтая в Правобережной Лесостепи Украины" [48]. Нині С.І. Юдін працює в Полярно-альпійському ботанічному саду РАН.

Співробітники відділу в своїй науковій діяльності не обмежувалися лише проблемами інтродукції рослин, вони займалися також питаннями систематики, флористики, фітогеографії. Є.М. Кондратюк вивчав хвойні України з позицій історичної фітогеографії [14]. У 1960 р. вийшла друком його монографія "Дикоростучі хвойні України" [13]. В 1963 р. він захистив докторську дисертацію на тему "Хвойні України у зв'язку з історією розвитку флори хвойних Східної Європи".

Флористичні дослідження на Словечансько-Овруцькому кряжі проводив Г.К. Смик, який у 1966 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Флора и растительность Овручско-Словечанского кряжа" [36]. Цей видатний ботанік детально висвітлив ботаніко-географічну унікальність кряжа, вказав для нього 1180 вищих судинних рослин. Він вперше виявив тут дуб скельний та рододендрон жовтий, описав скельнодубово-рододендронові ліси. Г.К. Смик успішно займався інтродукцією рідкісних видів флори Полісся. Він був знаним популяризатором науки, автором науково-популярних книг "Зелена аптека", "Зелений дивосвіт", "Посади калину".

Флористичними дослідженнями на Поділлі займалася учениця С.С. Харкевича І.І. Мороз, яка в 1971 р. захистила кандидатську дисертацію на тему "Флора Толтрового кряжа Подолии и возможности ее использования в народном хозяйстве и для интродукции" [23]. У 1993 р. вона опублікувала монографію "Гвоздичные природной флоры для декоративного садоводства" [24].

Водні рослини флори України вивчав учень С.С. Харкевича Д.В. Дубина, який в 1979 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Кувшинковые на Украине (распространение, запасы, биология, охрана, обогащение и рациональное использование)" [11].

Ще в 1956 р. С.С. Харкевич вперше вказав на необхідність охорони рідкісних та зникаючих видів *ex situ*. В опублікованій разом з М.І. Котовим статті [15] він зазначив, що охорона рідкісних та зникаючих видів є одним з найважливіших завдань у діяльності ботанічних садів. У 1963 р. В.І. Чопик склав один із перших списків видів, які потребували охорони в Україні [46].

У 1970 р. за ініціативою С.С. Харкевича було затверджено план створення ділянки "Рідкісні рослини флори України", першим і незмінним куратором якої протягом сорока років був В.Г. Собко. Колекція цієї ділянки нараховує 200 видів рослин, 75 з яких є рідкісними та зникаючими видами, занесеними до Червоної книги України (2009). В.Г. Собком опрацьовано способи розмноження та можливості охорони рідкісних видів в умовах культури з подальшою репатріацією в природні місцезростання. В 1993 р. він захистив докторську дисертацію на тему "Интродукция редких и исчезающих видов растений флоры Украины в связи с их охраной" [38]. Велику увагу приділяє В.Г. Собко популяризації ботанічних та природоохоронних знань серед широкого кола читачів. Він є автором книг "Стежинами Червоної книги України", "Орхідеї України", "Фітораритети у Світовому червоному списку" та ін. [31, 37, 39, 40, 41].

В.Г. Собко підготував 6 кандидатів наук. Його учень М.Б. Гапоненко від 2010 р. є куратором ділянки "Рідкісні рослини флори України". В 1992 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Биологические особенности видов рода *Orchis* L. флоры Украины у зв'язку з охороною *ex situ*" [5]. Нині М.Б. Гапоненко продовжує вивчення орхі-

дей флори України в культурі, досліджує їхнє географічне поширення, еколого-біологічні особливості, опрацьовує методи культивування та розробляє технології їх розмноження в культурі *in vitro*. В 1996 р. В.Г. Собко та М.Б. Гапоненко опублікували монографію "Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України" [42].

Вивченням видів роду *Colchicum* флори України займається А.М. Гнатюк, яка в 2008 р. захистила кандидатську дисертацію на тему "Рід *Colchicum* L. в Україні (систематика, хорология, морфология, інтродукція, фітосозология)" [6].

Інтродукція рідкісних видів рослин проводилася також на ботаніко-географічних ділянках відділу. В 1982 р. опубліковано колективну монографію "Рідкісні рослини флори України в культурі" (автори Н.Є. Антонюк, Р.М. Бородіна, В.Г. Собко, Л.С. Скворцова) [30], в якій підбито підсумки інтродукції рідкісних, реліктових та ендемічних видів природної флори України на ділянці "Рідкісні рослини флори України" та на ботаніко-географічних ділянках "Ліси рівнинної частини України", "Степи України", "Українські Карпати", "Крим". По суті, це було перше зведення з охорони рідкісних та зникаючих видів флори України *ex situ*. Особливо хотілося б відмітити роботу куратора ботаніко-географічної ділянки Н.Є. Антонюк з формування інтродукційних популяцій у лісових культурфітоценозах. Від 1985 р. ці роботи продовжив новий куратор ботаніко-географічної ділянки "Ліси рівнинної частини України" В.І. Мельник, який розробив концепцію моделювання популяцій у культурфітоценозах. У 1993 р. він опублікував монографію "Острівні ялинники Українського Полісся" [18], в якій розкрито закономірності формування та функціонування унікальних острівних ялинників у системі ландшафтних екосистем Українського Полісся та наведено наукові основи їхньої охорони. Практичним результатом вивчення ялинових лісів стало створення відділу "Острівний ялинник" на ботаніко-

Експедиційні дослідження в Одеській області. 2006 р.

Біля вікового дуба Залізняка під час експедиції до Холодного яру (Черкаська область). 2006 р.

географічній ділянці "Ліси рівнинної частини України".

У 1997 р. В.І. Мельник захистив докторську дисертацію на тему "Редкие виды

Посадка *Sarothamnus scoroparius* на ботаніко-географічній ділянці "Ліси рівнинної частини України". 2009 р.

равнинних лесов України", за матеріалами якої в 2000 р. опублікував монографію "Редкие виды флоры равнинных лесов Украины" [16]. В ній розкрито закономірності географічного поширення рідкісних та зникаючих видів флори рівнинних лісів України в лісових фітоценозах, екотонах та в лісових культурфітоценозах, висвітлено структуру природних та інтродукційних популяцій.

У подальшому В.І. Мельник займався порівняльним вивченням рідкісних та зникаючих видів рослин у природі та культурі, аналізом рідкісних лісових угруповань. Він опублікував монографії "Горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) в Україні" (2004, співавтор М.І. Парубок), "Букові ліси Подільської височини" (2005, співавтор О.М. Корінько), "Береза низька (*Betula humilis* Schrank) в Україні" (2007, співавтор Л.А. Савчук), "*Bulbocodium versicolor* (Melanosthiaceae) —

редкий вид флоры Европы" (2007, співавтор В.В. Гриценко, Д.Ю. Шевченко, С.Я. Діденко) [17, 20–22].

В.І. Мельник багато уваги приділяє дослідженню історії ботанічної науки в Україні. За результатами його історичних досліджень опубліковано багато наукових статей та науково-художню книгу "Сад Волинських Афін" (2008), в яких висвітлено історію ботанічної науки та освіти у Волинській гімназії — Кременецькому лицейі в 1806–1832 рр. [19].

В.І. Мельник підготував 13 кандидатів біологічних наук. Багато з них працюють у відділі природної флори.

У 2000 р. С.Я. Діденко [10] захистила кандидатську дисертацію на тему "Види роду *Galanthus* L. (Amaryllidaceae) в природі та культурі в Україні" [10]. Нині вона працює завідувачем гербарію і продовжує займатися вивченням видів роду *Galanthus*.

У 2005 р. кандидатську дисертацію на тему "Рідкісні та зникаючі види Волинського Полісся (хорологія, еколого-ценотичні особливості, охорона)" [1] захистив О.Р. Баранський, який є куратором ботаніко-географічної ділянки "Карпати".

Того ж року захистив кандидатську дисертацію на тему "Рідкісні та зникаючі види флори Донецького кряжа" М.М. Перегрим [26], який нині працює в Ботанічному саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка.

У 2006 р. захистив кандидатську дисертацію на тему "Флора та популяції рідкісних видів Кременського лісового масиву (Луганська обл.)" [47] Д.Ю. Шевченко. Практичним результатом дисертації стало створення на підставі наукового обґрунтування дисертанта природного парку "Сіверсько-Донецький".

У 2007 р. захистила кандидатську дисертацію на тему "Лучні степи Київського плато: флора, рослинність, популяції рідкісних видів та їх охорона" [7] В.В. Гри-

ценко, яка працює куратором ботаніко-географічної ділянки "Степи України", успішно використовуючи набутий досвід інтродукції рослин та їхньої охорони *ex situ*.

У 2009 р. захистила кандидатську дисертацію на тему: "Сосна кедрова європейська (*Pinus cembra* L.) в Україні: хорология, структура популяцій та охорона" [35] О.Г. Сіренко, практичним результатом якої стало створення кедрового гаю на ділянці "Рідкісні рослини флори України".

Нині над кандидатськими дисертаціями у відділі працюють В.В. Лоя, Д.С. Подорожний, О.О. Рак, О.І. Шиндер, Є.В. Козир, Н.В. Кушнір та Т.С. Багацька.

У цілому відділ природної флори є провідним науковим центром з вивчення рідкісних видів флори України в природі (географічне поширення, еколого-ценотичні умови місцезростань, структура популяцій) та в умовах інтродукції (етапи онтогенезу, розмноження). Співробітники відділу є одноосібними авторами та співавторами описів 26 видів рослин у новому виданні Червоної книги України [45].

За науковими обґрунтуваннями співробітників відділу природної флори створено 30 об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі два національні природні парки, 18 ботанічних заказників та 10 пам'яток природи.

Колекційний фонд відділу природної флори складається з колекцій живих рослин, гербарію та колекції насіння. Колекція живих рослин є однією з найбільших в Україні колекцій рослин природних флор. До її складу входять 1159 видів вищих судинних рослин із 115 родин.

На ботаніко-географічних ділянках та на ділянці "Рідкісні рослини флори України" представлено 112 видів, занесених до Червоної книги України (2009). На ботаніко-географічній ділянці "Кавказ" зростає 35 рідкісних видів, занесених до червоних книг Російської Федерації, Вірменії та Грузії.

Завдяки унікальному ботаніко-географічному принципу представлення живих рослин у ботанічному саду протягом більш ніж 60-річного періоду існування ботаніко-географічних ділянок сформувалися лісові ценози, близькі до природних, зі стійкими гомеостатичними інтродукційними популяціями рідкісних та зникаючих видів флори України, Кавказу, Алтаю, Середньої Азії, Далекого Сходу. Наявність великої кількості інтродукційних популяцій, які за спектрами онтогенетичних станів не відрізняються від ценопопуляцій рідкісних видів у природних місцезростаннях, свідчить про ефективність охорони флористичного різноманіття *ex situ* шляхом моделювання популяцій у лісових та степових культурфітоценозах.

Гербарна колекція відділу нараховує 11 500 видів, 436 форм, 149 112 гербарних аркушів. Гербарій історично є одним із наймолодших гербаріїв України, однак за кількістю видів він займає п'яте місце в Україні, поступаючись лише тим гербаріям, які були засновані в ХІХ ст. Особливістю гербарію є наявність найбагатшої в Україні колекції рослин флори Кавказу та спеціальної колекції рослин на різних етапах онтогенезу.

Колекційний фонд насіння становить 111 120 зразків, обмінний фонд насіння — 943 зразки.

Унікальні колекції, 65-річний досвід інтродукції рослин та їх охорони *ex situ*, слава історія, яку творили непересічні особистості, і потужний науковий потенціал — все це дає підстави вважати відділ природної флори Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України провідним науковим центром з вивчення флористичного різноманіття України та помірною поясу Євразії.

1. Баранський О.Р. Рідкісні та зникаючі види флори Волинського Полісся (хорология, еколого-ценотичні особливості, охорона): Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 2005. — 17 с.

2. Булах П.Е. Эколого-биологические особенности видов рода *Allium* природной флоры Средней Азии в связи с их интродукцией на Украине: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1984. — 16 с.
3. Булах П.Е. Луки природной флоры Средней Азии и их культура в Украине. — К.: Наук. думка, 1994. — 124 с.
4. Булах П.Е. Теоретичні основи оптимізації інтродукційного процесу: Автореф. дис. ...д-ра біол. наук. — К., 2007. — 31 с.
5. Гатоненко М.Б. Біологічні особливості видів роду *Orchis* флори України у зв'язку з охороною *ex situ*: Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 1992. — 17 с.
6. Гнатюк А.М. Рід *Colchicum* L. в Україні (систематика, хорологія, морфологія, інтродукція, фітосозологія): Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 2008. — 20 с.
7. Гриценко В.В. Лучні степи Київського плато: флора, рослинність, популяції рідкісних видів та їх охорона: Автореферат дис. ...канд. біол. наук. — К., 2007. — 20 с.
8. Гришко М.М. Завдання і напрями роботи ботанічного саду Академії наук Української РСР // Тр. ботан. саду АН УРСР. — 1949. — Т. 1. — С. 3–21.
9. Гришко М.М., Соколовський О.І., Харкевич С.С. Про створення в ботанічному саду АН УРСР довідкового гербарію рослин, вирощуваних в ботанічних садах УРСР // Вісн. ботан. саду АН УРСР. — 1959. — № 1. — С. 142–143.
10. Діденко С.Я. Види роду *Galanthus* L. (*Amaryllidaceae*) в природі та культурі в Україні: Автореферат дис. ...канд. біол. наук. — К., 2000. — 20 с.
11. Дубына Д.В. Кувшинковые на Украине (распространение, запасы, биология, охрана, обогащение и рациональное использование): Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1979. — 20 с.
12. Козак Т.А. Интродукция видов рода *Ferula* L. флоры Средней Азии в условиях Правобережной Лесостепи Украины. Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1986. — 20 с.
13. Кондратюк Є.М. Дикоростучі хвойні України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — 120 с.
14. Кондратюк Е.Н. Основные этапы истории формирования и развития хвойных на территории Украины // Природная обстановка и фауны прошлого. — К., 1965. — Т. 2. — С. 124–142.
15. Котов М.І., Харкевич С.С. Охорона природи в Українській РСР та завдання ботаніків // Укр. ботан. журн. — 1956. — 13, № 2. — С. 3–14.
16. Мельник В.И. Редкие виды флоры равнинных лесов Украины — К.: Фитосоцицентр, 2000. — 200 с.
17. Мельник В.И., Гриценко В.В., Шевченко Д.Ю., Діденко С.Я. *Vulbocodium versicolor* (*Melanthiaceae*) — редкий вид флоры Европы. — К.: Фитосоцицентр, 2007. — 44 с.
18. Мельник В.И. Острівні ялинники Українського Полісся. — К.: Наук. думка, 1993. — 104 с.
19. Мельник В.И. Сад Волинських Афін. — К.: Фітосоціоцентр, 2008. — 28 с.
20. Мельник В.І., Діденко С.Я., Чувікіна Н.В. Життя і наукова діяльність С.С. Харкевича // Ін-тродукція рослин. — 2005. — № 3. — С. 106–112.
21. Мельник В.И., Корінько О.М. Букові ліси Подільської височини. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 152 с.
22. Мельник В.И., Парубок М.И. Горлицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) в Україні. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 163 с.
23. Мороз И.И. Флора Толтрового кряжа Подолы и возможности ее использования в народном хозяйстве и для интродукции: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1971. — 16 с.
24. Мороз И.И. Гвоздичные природной флоры для декоративного садоводства. — К.: Наук. думка, 1983. — 152 с.
25. Нечитайло В.А. Биологические особенности некоторых интродуцированных кормовых растений Кавказа: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1970. — 19 с.
26. Перегрим М.М. Рідкісні та зникаючі види флори Донецького кряжа: Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 2005. — 16 с.
27. Пироженко А.А. Опыт интродукции декоративных травянистых растений природной флоры Приморья в условиях ЦРБС АН УССР: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1969. — 18 с.
28. Погребняк П.С. Створення ценозів та ценогруп у ботанічному саду Академії Наук УРСР // Тр. ботан. саду АН УРСР. — 1949. — Т. 1. — С. 22–28.
29. Попіль Н.І. Структурно-функціональні особливості статевого диморфізму покритонасінних видів флори України: Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 2009. — 18 с.
30. Рідкісні рослини флори України в культурі / Відп. ред. А.М. Гродзінський. — К.: Наук. думка, 1982. — 215 с.
31. Рідкісні і зникаючі рослини Українського Полісся / В.Т. Харчишин, В.Г. Собко, В.І. Мельник та ін. — К.: Фітосоціоцентр, 2003. — 248 с.
32. Сикура И.И. Геофиты природной флоры Средней Азии и возможности их использования в Украине: Автореф. дис. ...канд. биол. наук. — К., 1960. — 18 с.
33. Сикура И.И. Природная флора Средней Азии — источник интродукции растений на Украине. — К.: Наук. думка, 1975. — 222 с.
34. Сикура И.И. Переселение растений природной флоры Средней Азии и Казахстана на Украину. — К.: Наук. думка, 1982. — 207 с.
35. Сіренко О.Г. Сосна кедрова європейська (*Pinus cembra* L.) в Україні: хорологія, структура попу-

ляцій та охорона: Автореф. дис. ...канд біол. наук. — К., 2008. — 21 с.

36. *Смык Г.К.* Флора и растительность Овручско-Словечанского кряжа: Автореф. дис. ...канд биол. наук. — К., 1966. — 20 с.

37. *Собко В.Г.* Орхідеї України. — К.: Наук. думка, 1989. — 192 с.

38. *Собко В.Г.* Интродукция редких и исчезающих видов растений флоры Украины в связи с их охраной: Автореф. дис. ...д-ра биол. наук. — Ялта, 1993. — 40 с.

39. *Собко В.Г.* Фітораритети України у Світовому червоному списку. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 135 с.

40. *Собко В.Г.* Стежинами Червоної книги. — 2-е вид. — К.: Урожай, 2007. — 280 с.

41. *Собко В.Г.* Визначник рослин Київської області. — К.: Фітосоціоцентр, 2009. — 374 с.

42. *Собко В.Г., Гапоненко М.Б.* Интродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України. — К.: Наук. думка, 1996. — 283 с.

43. *Харкевич С.С.* Весняні декоративні рослини Кавказу в природі та в культурі на Україні. — К.: Вид-во АН УРСР, 1962. — 152 с.

44. *Харкевич С.С.* Полезные растения природной флоры Кавказа и их интродукция на Украине. — К.: Наук. думка, 1966. — 330 с.

45. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.

46. *Чопик В.І.* Рідкісні рослини УРСР та їх охорона. — К.: Знання, 1963. — 47 с.

47. *Шевченко Д.Ю.* Флора та популяції рідкісних видів Кременського лісового масиву (Луганська область): Автореф. дис. ...канд. біол. наук. — К., 2006. — 18 с.

48. *Юдин С.И.* Эколого-биологические особенности интродуцированных видов рода *Aconitum* L. Горного Алтая в Правобережной Лесостепи Украины: Автореф. дис. ...канд биол. наук. — Алма-Ата, 1988. — 18 с.

Рекомендував до друку П.А. Мороз

В.И. Мельник

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОТДЕЛА
ПРИРОДНОЙ ФЛОРЫ НБС ИМ. Н.Н. ГРИШКО
НАН УКРАИНЫ ЗА 65 ЛЕТ ЕГО
СУЩЕСТВОВАНИЯ

В историческом ракурсе освещена научная деятельность отдела природной флоры Национального ботанического сада им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Показаны достижения отдела в области интродукции растений, фитогеографии и охраны флористического разнообразия *ex situ* за 65-летний период его существования. Оценен вклад в науку выдающихся ботаников и молодых исследователей. Охарактеризовано современное состояние научных исследований в отделе.

V.I. Melnik

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

SCIENTIFIC ACTIVITIES OF NATURAL
FLORA DEPARTMENT OF M.M. GRYSHKO
NATIONAL BOTANICAL GARDENS
OF THE NAS OF UKRAINE FOR 65 YEARS

Scientific activities of Natural Flora Department of M.M. Gryshko National Botanical Gardens of National Academy of Sciences of Ukraine are elucidated in historical foreshortening. Achievements of Department in plant introduction, phytogeography and *ex situ* protection of floristic diversity for 65 years of its existence are considered. Contribution to science of notable botanists and young researchers are estimated. Modern state of scientific researches is described and new perspectives of these researches are contemplated.